

บทสรณা�อิการ การพัฒนาระบบสุขภาพทางเลือก ในระบบสุขภาพไทย

ยงค์กัตต์ ตันติปีฎก และคณะ

บทคัดย่อ ปัจจุบันกระทรวงสาธารณสุขได้มีความเคลื่อนไหวต่อเรื่องการแพทย์ทางเลือกอย่างกว้างขวาง โดยจะเห็นได้จากโครงการวิจัยต่างๆ ของสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.) ได้ให้ความสำคัญกับการแพทย์ทางเลือก เนื่องจากเป็นการรักษาซึ่งสามารถคู่กับการแพทย์แผนปัจจุบันได้และมีการวิจัยซึ่งชี้ชัดได้ว่าช่วยส่งเสริมให้ผลการรักษาดีขึ้น เช่น การรักษามะเร็งด้วยวิธีการแพทย์แผนปัจจุบัน ควบคู่กับการให้อาหารชีวจิต และการออกกำลังกายแบบโยคะ การบรรเทาอาการเจ็บป่วยโดยใช้เทคนิคธรรมชาติ บำบัด/วารีบำบัด/คนตระบำบัด/การสะกดจิต เป็นต้น

นอกจากนั้น ยังมีการแพทย์แผนจีนเช่น การจับชีพจร (แมะ) การฝังเข็ม การกดจุด ซึ่งเป็นที่ยอมรับในระดับโลกแล้วว่าเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ ซึ่งสามารถใช้ควบคู่กับการแพทย์แผนปัจจุบันได้เป็นอย่างดี สามารถนำไปใช้บริการการแพทย์ทางเลือกได้ทั้งในภาครัฐ เช่น ศูนย์ประสานงานการแพทย์ทางเลือก กรรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข, สำนักนโยบายและแผนสาธารณสุข, สำนักงานคณะกรรมการการสาธารณสุขมูลฐาน, ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพพิชชั่น, ส่วนด้านองค์กรเอกชน ที่ให้บริการการแพทย์ทางเลือก ก็มีอยู่หลายองค์กร เช่น มูลนิธิสุขภาพไทย โครงการฟื้นฟูภารนาดไทย มูลนิธิหมอกขาวบ้าน สมาคมแพทย์จีน ฯลฯ สามารถหาข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่ ห้องสมุดดิจิตอล สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข รามาธิบดี พยาบาลสาร 2545; 8(3): 172 - 5.

การพัฒนาระบบสุขภาพทางเลือกในระบบสุขภาพไทย มี 3 กลุ่มที่เกี่ยวข้อง คือ การแพทย์พื้นบ้าน การแพทย์แผนไทย และการแพทย์ทางเลือกอื่น

1. การแพทย์พื้นบ้าน ใช้ยาจากสมุนไพร

พื้นบ้าน การนวดแบบพื้นบ้าน การจัดกระดูกแบบพื้นบ้าน การทำนาย การใช้พิธีกรรม และอำนาจเหนือธรรมชาติ เรียกว่า หมอยาสมุนไพร หมอกระดูก หมอตำแย หมอพิธีกรรม หมอผี หมอพื้นบ้านโดยทั่วไปไม่ได้ผ่านระบบการศึกษา หรือ

ข้อมูลนี้รวบรวมมาจากรายงานวิจัยเรื่องการพัฒนาระบบสุขภาพทางเลือกในระบบสุขภาพไทย โดยยงค์กัตต์ ตันติปีฎก และคณะ ซึ่งสนับสนุนโดยสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.) กระทรวงสาธารณสุข ผู้ที่สนใจสามารถคุยกายลະเอียดเพิ่มเติม หรือ download รายงานวิจัยฉบับเต็มได้ที่ <http://library.hsri.or.th/fullt/res/hs0780.zip>

ยงค์กติ ตันติปีรุก และคณะ

หลักสูตรฝึกอบรมที่เป็นทางการ แต่ได้จากการฝึกปฏิบัติ เรียนรู้จากประสบการณ์ และฝึกฝน เทคนิค จากคนรุ่นบรรพบุรุษ

การรักษาของหมอพื้นบ้าน มีกระบวนการรักษาความเจ็บป่วยที่เข้าถึงอารมณ์ และความรู้สึกของผู้ป่วยและเครือญาติ เสริมกำลังใจ ปลดเบล็อก ความวิตกกังวล

ปัจจุบันหมอพื้นบ้านได้รับการยอมรับมากขึ้น ลักษณะคล้ายนักวิชาชีพมากขึ้น มีการรวมตัวและก่อรูปเป็นชุมชน/องค์กรด้านวิชาชีพ มีความต้องการการยอมรับและการสนับสนุนที่เป็นทางการและการกำหนดขอบเขตด้านการดูแลรักษาสุขภาพที่พวกเขารสามารถทำได้

มีความเคลื่อนไหวในการนำการแพทย์พื้นบ้านเข้าสู่ระดับนโยบายระบบสาธารณสุข ดังนี้

- การอบรมหมอดำแย่ทั่วประเทศ
- การส่งเสริมการใช้สมุนไพรในแผนพัฒนาการสาธารณสุข ฉบับที่ 5 และฉบับที่ 6
- การส่งเสริมการใช้สมุนไพร โดยโครงการสมุนไพรเพื่อการพึ่งตนเอง - มูลนิธิโกลด์ คีมทอง
- การพัฒนาการพัฒนา ประโยชน์พื้นบ้าน โดยโครงการพัฒนา ประเทศไทย – มูลนิธิ สาธารณสุก กับการพัฒนา และคณาน พัฒนาการสาธารณสุข ฉบับที่ 7 และฉบับที่ 8
- การประยุกต์ใช้การแพทย์พื้นบ้าน ในระบบบริการสาธารณสุขภาครัฐ

2. การแพทย์แผนไทย ตั้งแต่ พ.ศ.2540 รัฐบาลมีนโยบายที่สำคัญในการพัฒนาการแพทย์แผนไทย คือ

1. นโยบายส่งเสริมการส่งออกยาสมุนไพร
2. นโยบายส่งเสริมการส่งออกธุรกิจบริการนวดไทย
3. นโยบายส่งเสริมการผลิตยาสมุนไพรในระดับชุมชน ตามทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง
4. การบรรจุรายการยาจากสมุนไพรในบัญชียาหลักแห่งชาติ
5. การออกแบบปฎิบัติเกี่ยวกับการเงินในการบริการการแพทย์แผนไทย

องค์กรและเครือข่ายที่เกี่ยวกับการแพทย์แผนไทย มีดังนี้

องค์กรภาคประชาชน : วัด/พระสงฆ์ โรงเรียน มูลนิธิ สมาคม ชมรมแพทย์แผนไทย

องค์กรภาคเอกชน : สถานพยาบาลแผนโบราณ ร้านขายยาแผนโบราณ สถานผลิตยา และ โรงงานผลิตยาแผนโบราณ สมาคมผู้ผลิตยาสมุนไพร

องค์กรภาครัฐ : กระทรวงสาธารณสุข โดย สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา สถาบันการศึกษา ของรัฐ เช่น มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช และ มหาวิทยาลัยรังสิตกำลังยกเว้นหลักสูตรเพื่อผลิตแพทย์แผนไทยระดับปริญญาตรี

องค์กรวิชาชีพ : คณะกรรมการวิชาชีพ สาขาวิชาการแพทย์แผนไทย และการแพทย์แผนไทย ประยุกต์

การพัฒนาระบบสุขภาพทางเลือกในระบบสุขภาพไทย

กฎหมายที่เกี่ยวข้อง : พ.ร.บ. การประกอบโรคศิลปะ พ.ศ. 2542, พ.ร.บ. สถาน-พยาบาล พ.ศ. 2541 พ.ร.บ. ยา พ.ศ. 2510 พ.ร.บ. คุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. 2542

3. การแพทย์ทางเลือกอื่น

- การแพทย์แผนจีน เช่น การจับซีพจร (แมง) การฝังเข็ม การกดจุด
- การแพทย์แบบอินเดีย เช่น โยคะ
- การใช้พลังจักรวาล โยเร
- เทคนิคธรรมชาติบำบัด/วารีบำบัด/ดันตรีบำบัด
- การสะกดจิต
- ใช้สารชีวภาพในการบำบัดรักษา ทั้งสมุนไพรไทย จีน อินเดีย
- ผ่านสมาคมขายตรง เช่น ทีนอนแม่เหล็ก ผลิตภัณฑ์อาหารเสริม เทปเสียงผ่อนคลายความเครียด เครื่องมือฝังเข็ม เครื่องนวด ผลิตภัณฑ์สมุนไพร ยาแผนโบราณจากจีน อินเดีย เครื่องผลิตโอลูโซน
- ผ่านทางองค์กรเอกชน เช่น มูลนิธิสุขภาพไทย โครงการสมุนไพรไทยเพื่อการพึ่งตนเอง โครงการพื้นฟุกรวนวดไทย มูลนิธิหมอบาบ้าน สมาคมแพทย์จีนในประเทศไทย
- ผ่านทางคลินิก สถานพยาบาล และสถานบริการสุขภาพเอกชน
- กลุ่มองค์กรเอกชนสาธารณประโภชเช่น สถานพยาบาลหัวเฉียวแผนโบราณ ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพมิชชั่น

• กลุ่มนักวิจัยเอกชน เช่น ชีวารม และโรงพยาบาลเอกชนหลายแห่ง

• ผ่านระบบบริการสาธารณสุขของรัฐ เปิดบริการฝังเข็ม ในโรงพยาบาลของรัฐบางแห่ง

• ผ่านสื่อมวลชน : วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร เช่น กระแสเรื่องการดื่มน้ำปั่นผัก ดื่มน้ำคั้นเองไซม์ผัก น้ำ R.C. ซึ่งเป็นแนวของการรักษาโรคเรื้อรัง โดยเฉพาะโรคมะเร็ง แบบของชีวจิต

• ผ่านทางองค์กรเครือข่ายที่มีการรวมตัวกันอย่างเป็นทางการ เช่น สหพันธ์มังสวิรัติแห่งประเทศไทย ม่องค์กรสมาคม เช่น ชมรมมังสวิรัติแห่งประเทศไทย ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพมิชชั่น สมาคมสมุนไพรภาคใต้ เสถียรธรรมสถาน

• ผ่านทางองค์กรเครือข่ายที่มีการรวมตัวกันอย่างไม่เป็นทางการ เช่น คณะทำงานการแพทย์วิถีไทยปัจจุบัน ม่องค์กรสมาคม เช่น ศูนย์ประสานงานการแพทย์ทางเลือก กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข สำนักนโยบายและแผนสาธารณสุข สำนักงานคณะกรรมการสาธารณสุขมูลฐาน ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพมิชชั่น มูลนิธิสุขภาพไทย

นโยบาย ทิศทาง ยุทธศาสตร์การพัฒนา

• สำนักนโยบาย และแผนสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข ทำโครงการศึกษาเบื้องต้น เพื่อพัฒนานโยบายด้านศาสตร์สุขภาพทางเลือก

• กระทรวงสาธารณสุข แต่งตั้งคณะกรรมการบริหารโครงการพัฒนาระบบการแพทย์ทางเลือกโดยปลัดกระทรวงสาธารณสุข เป็นประธาน

ยงค์กติ ตันตีปีภูก และคณะ

โครงการ แต่งตั้งคณะกรรมการความร่วมมือด้าน
สาธารณสุขไทย-จีน โดยในปี 2542 คณะกรรมการฯ
ได้อนุมัติโครงการความร่วมมือ 5 เรื่อง คือ

การวิจัยสมุนไพรรักษาโรคมะเร็ง โรคเอดส์
โรคมาลาเรีย การถอนพิษยาเสพติด และการพัฒนา
เวชศาสตร์การกีฬา

- ออกประกาศกระทรวงสาธารณสุข ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2543 เรื่องการอนุญาตให้บุคคลทำการ
ประกอบโรคศิลปะ โดยอาศัยศาสตร์การแพทย์
แผนจีน

- กระทรวงสาธารณสุข แต่งตั้งคณะกรรมการ
การพัฒนาการแพทย์ทางเลือกแบบผสมผสาน
เพื่อการดูแลสุขภาพ ปี 2541 โดยมีผู้ช่วยปลัด
กระทรวงสาธารณสุขเป็นประธาน

- กรมควบคุมโรคติดต่อแต่งตั้งคณะกรรมการ
ทำงานพัฒนาทางเลือกอื่นเพื่อการดูแลรักษาผู้ติดเชื้อ¹
และผู้ป่วยเอดส์ ปี พ.ศ. 2541 มีอธิบดีกรมควบคุม
โรคติดต่อเป็นประธาน

- กฎหมายที่เกี่ยวข้อง : พ.ร.บ. การประกอบ
โรคศิลปะ พ.ศ. 2542

- บรรจุหลักสูตรด้านการแพทย์ทางเลือก
อื่นในระดับปริญญาตรี เช่น ที่มหาวิทยาลัยรังสิต
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

- การพัฒนาบุคลากรที่ดำเนินการโดย
ภาครัฐ เช่น หลักสูตรการฝังเข็ม โดยศูนย์ความ
ร่วมมือการแพทย์ไทย-จีน หลักสูตรพลงกายทิพย์
ชีวจิต โดยสถานพยาบาล กระทรวงสาธารณสุข

การแพทย์พื้นบ้าน การแพทย์แผนไทย และ
การแพทย์ทางเลือกอื่น มีทั้งคุณและโทษ ถ้าใช้อย่าง
รู้เท่าไม่ถึงการณ์ หรือตกเป็นเหยื่อของผู้แสวงผล
ประโยชน์ ปัจจุบันรัฐแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ หรือ
แก้ปัญหาเฉพาะหน้า ขาดข้อมูล และความเข้าใจ
ในสถานการณ์ ขาดวิสัยทัศน์ที่แจ่มชัด ทำให้ไม่
สามารถพัฒนานโยบายที่เป็นระบบ และยังไม่
สามารถกำหนดท่าทีที่เหมาะสมต่อกระแสสุขภาพ
ทางเลือกในภาคประชาชนได้